

Aarzelende pijpen, ratelende tongen

Hollandse orgelbouw op Curaçao

Met deze titel, ontleend aan een orgelconcert door pater Pim Janssen in 1981, heeft P. Jan Boodt een gedegen en goed leesbaar boek geschreven over de geschiedenis van de orgels in een tiental kerken op Curaçao. Een aanwinst voor het cultureel erfgoed.

DOOR JEROEN HEUVEL

Jan Boodt, die van 2002 tot juni 2013 de vaste bespeler was van het orgel van de Fortkerk, is het gelukt om de technische en financiële gegevens van het doorgespitte materiaal van de katholieke, protestante en joodse kerkebesturen, samen met de archieven van de brievenverzamelingen van de orgelbouwers in Nederland en de knipsels uit de lokale kranten tot een organisch verhaal te maken, vol menselijke aspecten die de orgelbouw hier hebben beïnvloed.

In het boek van 240 bladzijden, uitgegeven door Caribpublishing en de SWP (Amsterdam), mede mogelijk gemaakt door Mongui Maduro Foundation, Prins Bernhard Cultuurfonds Caribisch Gebied, Glas-in-nood Curaçao en Stichting Monumentenzorg en orgelbouwers uit Nederland, beschrijft Boodt de geschiedenis van de orgels van elf kerken, kathedralen en tempels: de Basilika Santa Ana, de Lutherse kerk (die niet meer bestaat), de Fortkerk, de synagoge Mikvé Israël, de Tempel Emanuel (die niet meer als tempel dienst doet en later is samengesmolten met de synagoge) en de huidige snoa Mikvé Israël-Emanuel, de kathedraal Pietermaai, de Emmakerkerk en de kerken van Steenrijk, Sulfissant, Janwé en Brevengat. Vrijwel al

de beschreven orgels zijn door de amateur-organist Jan Boodt bespeeld toen hij vaste organist was van de Fortkerk. De auteur heeft het beroep van gynaecoloog uitgevoerd in Alkmaar en van 2003 tot en met 2008 op Bonaire.

Elk hoofdstuk is opgebouwd volgens een logische indeling. Eerst iets over het ontstaan van het gebouw en de groep religieuzen erachter, dan iets over het eerste orgel in dat gebouw en de latere orgels en de orgelbouwers, vervolgens iets over de organist(en) van dat orgel, iets over het gebrek aan onderhoud en de restauratie en ten slotte de huidige situatie of de toekomstplannen.

Omdat ik een leuk ben op het gebied van orgels en muziek, besteed ik voornamelijk aandacht aan het menselijke aspect in de verhalen. Voor deze gelegenheid citeer ik daarom graag uit de inleiding en het eerste hoofdstuk.

Boodt: „Curaçao kent een lange traditie van kerkorgels en kerkmuziek, met name in de rooms-katholieke kerk. Vrijwel vanaf het begin dat het eiland door de Spanjaarden werd 'ontdekt' en gekoloniseerd en daarna door de Nederlanders werd overgenomen zijn er op Curaçao orgels geweest.

Toen na 1840 het gebruik van

een harmonium in zwang raakte, gingen veel kerken op Curaçao ertoe over om zo'n harmonium aan te schaffen, met name de rooms-katholieke kerken. In 1932 werd in de grote Santa Famakerker nog een harmonium met 2 manualeten, pedaal en 22 registers geplaatst. Ook bij de vrijmetselaarsloges werden harmoniums gebruikt. Van enkele bekende Curaçaose musici is bekend dat ze organist waren in een vrijmetselaarsloge, maar nergens is bewijs te vinden voor het feit dat het om andere orgels ging dan om een harmonium.

Na de Tweede Wereldoorlog beschouwden de paters die zich bezighielden met de nieuwe gebouwen rooms-katholieke kerken het pijporgel als een noodzakelijk instrument voor de ondersteuning van de eredienst. Zodra er bouwplannen waren, begon iedere bouwpastoor daarvoor geld opzij te leggen. Zij waren trouwens vrijwel allemaal opgegroeid in de Hollandse traditie.

Andere kerken gingen met de komst van het elektronische orgel - het hammondorgel - ertoe over om dit instrument aan te schaffen, vooral omdat in het begin daarvan de roep uitging dat het gelijkwaardig zou zijn aan de pijporgels. Bovendien waren de aanschafkosten beduidend lager en zou het onder-



De boekomslag.

houd minder problemen opleveren. Dit laatste is zeker niet het geval geweest. Het klimaat op Curaçao van zeevind en zout is desastreuus voor elektronische apparatuur. (...)

Ik heb ervoor gekozen om me te beperken tot het kerkorgel met pijpen. Deze benaming, kerkorgel met pijpen, is belangrijk omdat in de meeste geraadpleegde Curaçaose archieven geen onderscheid wordt gemaakt tussen het kerkorgel met pijpen, een harmonium en een elektronisch orgel. (...) Tot zover uit de inleiding.

Uit het eerste hoofdstuk iets over de eerste vermelding van een orgel: „Het eerste officiële rooms-katholieke kerkje werd gevestigd op Otrobanda, (...) De augustijner pater Caysedo uit Colombia mocht daar van de gouverneur in 1731 een stuk terrein kopen. Zijn houten woonhuis stond zeer waarschijnlijk in de Consciëntiesteg. Dit huis werd tot kerkie omgebouwd en gewijd aan Maria Boodschap (Mariakapel). Nadat pater Caysedo in 1739 was overleden,



Het pijporgel in de Fortkerk.

meesters klaagden jarenlang steen en been dat er soms geen lof was en er niet gebrecht kon worden omdat de priesters die uit Venezuela kwamen alleen maar Spaans spraken. De brieven van de kerkmeesters over de pastoraats waren spottend en baderend. Dat de priesters stelden dat hun kerk het mooiste orgel had, vonden deze kerkmeesters overdreven... Deze opmerking is de eerste keer dat in de archieven wordt verwezen naar een orgel op Curaçao! Omdat dit orgel schijnbaar en brandhout Soms verbod hij zelfs de priester de mis te lezen. Vanwege dit tirannieke gedrag haalden enkele katholieken verhaal bij de gouverneur, die vervolgens twee andere kerkmeesters aanstelde. Deze kerk-



De Fortkerk.

FOTO'S JEROEN HEUVEL

meesters over het instrument die behalve het orgel meerdere instrumenten beheerste. (...) Gedurende 54 jaar (1914-1968) was hij de organist van de Santa Anakerk. Hij genoot grote bekendheid als begeleider van de vele wereldberoemde musici die Curaçao aandenden, zoals de cellisten Dalman del Orbe en de violisten Dalman del Orbe en de pastoraats. Bovendien begeleidde hij in 1937 de Wiener Sängerknaben bij hun concert op Curaçao. De bekende Hollandse organist dr. Anthon van der Horst, die in 1953 op Curaçao was voor een orgelconcert, was erg onder de indruk van Palms orgelspel."

Er staat een grappig contrast over de manier waarop pro-

testanten over het instrument denken. In het begin van de Fortkerk zal er nog geen orgel zijn geweest". „Het orgel stond in gereformeerde kring niet al te goed bekend. Gereformeerde was toen de staatsgodsdienst. Men duidde het orgel wel aan als 'des Duyvels of Satans Flyutenkast'. Orgelbegeleiding bij de eredienst was uit den boze." Op bladzijde 78 wordt een opmerkelijk stukje aangehaald uit het VPG nieuws (het kerktblad van de Verenigde Protestantse Gemeente) waaruit weer eens bleek dat de tegenstelling tussen protestant en rooms-katholiek in protestantse kring (in 2000) kennelijk nog steeds bestond: „Katholieken spelen

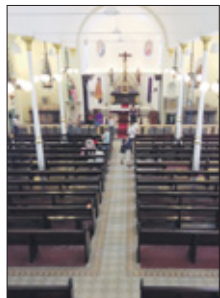
geen orgel. Orgelspelen is een gereformeerde traditie. Het was een luisinstrument dat door velen kon worden bespeeld. Deze traditie is er niet in de rooms-katholieke kerk, noch in de synagoge. Orgelmuziek leeft nu eenmaal meer in de protestante kerk. Ik heb nog nooit een rooms-katholieke organist gezien." Ik zie al die huizen al met pijporgels.

Het voorwoord is geschreven door Rudi van Straten, senior specialist (orgelgeskundige) bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, die in 2005 een onderzoek heeft gedaan met betrekking tot de orgels in de rooms-katholieke kerken op Curaçao. Jan Boodt citeert hieruit

in de epiloog van zijn boek: „De orgelcultuur op Curaçao kan uitstekend nieuw leven worden ingeblazen als er sprake is van voldoende draagvlak. Dit draagvlak zal door de eigenaren/beheerders zelf gerealiseerd moeten worden." In 2008 is de Stichting tot bevordering van de pijporgelcultuur op Curaçao opgericht, met de leden Jan Boodt (VPG), René Maduro (orgel), bisschop mgr. Luis Secco (rooms-katholiek, RK), Hans Ebertse (orgelbouwer), Eduardo Hanst (RK), Harry Victoria (RK), Siring Keli (RK) en Gerda Gehlen (Monumentenzorg). Zo'n uitgelezen team moet toch voor voldoende draagvlak kunnen zorgen.



De Santa Anakerk, het pijporgel en het interieur van de Santa Anakerk.



Donderdag 19 maart vindt de presentatie plaats van het boek 'Aarzelende pijpen, ratelende tongen - Hollandse orgelbouw op Curaçao'. Tijdens een feestelijke bijeenkomst kan op drie locaties kennisgemaakt worden met drie van de bijzondere orgels die in het boek besproken worden - orgels die ieder hun eigen geschiedenis hebben. Op 19 maart is de presentatie vanaf 16.45 uur in de Fortkerk. Om 17.00 uur opent het koor Viva la Musica onder leiding van Maril Boersma daar met het werk Cantique de Jean Racine van Faure. Eeuwé Zijlstra begeleidt

Boekpresentatie en concerten

het koor op het indrukwekkende Fortkerkorgel. Na een klein betoog van Jan Boodt over dit orgel gaat het publiek lopend naar de dichtbij gelegen synagoge. Om 17.35 uur zal Zijlstra daar het bijzondere Flaes & Brunjes-orgel (het oudste orgel op Curaçao) demonstreren. Na een kort exposé over dit orgel lopen zet de wandeling zich voort naar de Santa Anakerk in Otrobanda, de

eerste kerk op Curaçao met een orgel. In de onlangs geheel gerestoreerde Santa Anakerk zal om 18.15 uur het koor het Lucius iste van Anton Bruckner zingen, zonder spelend orgel ditmaal. Dan volgt een belangrijk moment, zeker voor Boodt: „Ik vertel iets over het ontstaan van het boek, waarna de uitreiking van het eerste exemplaar plaats heeft." De bijeenkomst wordt afge-

sloten met een hapje en een drankje. Op zaterdag 21 maart om 20.00 uur is in de Fortkerk een concert van Eeuwé Zijlstra, organist te Groningen en vaste organist van het historische Hinsz-orgel in Harlingen. Er valt niet alleen te luisteren, maar er wordt voor gezorgd dat het publiek ook kan zien hoe een orgel bespeeld wordt. Kaarten zijn verkrijgbaar bij Mensing's Caminda, Bruna, Albert Heijn/Van den Tweel, het Kerkelijk Bureau Fortkerk en 's avonds aan de kerk. Toegangspreis is 35 gulden, voor studenten en scholieren 20 gulden.